

U matematičkim primjerima *od nula do jedan* i *od ništa do jedan* odnosi su mnogo jednostavniji. To je zapravo *od broja nula do broja jedan, od broja ništa do broja jedan* s ispuštanjem onoga što se u danom kontekstu razumije samo od sebe.

Članak Zlate Derossi vrijedan je i poticajan. Vrijedan je zbog napora da se riješi jedno zakučasto pitanje, a poticajan je što izaziva gramatičku diskusiju.

Radoslav Katičić

OSVRTI

ZNAČI LI POJASNITI SASVIM ISTO ISTO I OBJASNITI, RAZJASNITI?

Nove riječi ulaze u jezik da bi označile kakav novi pojam, stvar, radnju i slično, pa katkada možemo prilično točno odrediti kada je takva riječ nastala i u kojem značenju, kada se počela upotrebljavati, koji ju je rječnik prvi zabilježio i sl. Ona se kasnije proširi i postaje općom svojinom u jednom jeziku. Katkada se počnu upotrebljavati pojedine riječi ili poseban oblik riječi što dotad nisu bile u jezičnom optičaju, ali se u određenim slučajevima smatraju nepotrebni i suvišnima, smatraju se pomodnima, pa ih neki jezikoslovci već tjeraju iz jezika.

Tako se u posljednje vrijeme počeo u znatnoj mjeri upotrebljavati lik *pojasniti* mjesto češćih i već dugo upotrebljavanih likova *objasniti* i *razjasniti*. Da se lik *pojasniti* doista u posljednje vrijeme češće upotrebljava i u novinama i u časopisima, pa i u razgovornom jeziku, mogli bismo pokazati na nizu primjera listajući po našem dnevnom ili tjednom tisku ili po časopisima. Nedavno sam kao delegat prisustvovao 10. sjednici Skupštine SIZ-a kulture općine Trnje, pa je, čini mi se predsjednica, na kraju diskusije zapitala: »Mogu li vam ja još nešto pojasniti?«

Riječ se češće upotrebljava i u raznim oblicima: *pojasniti, pojašnjavati, pojašnjenje, pojašnjavanje* i sl. Kako se ona vrlo snažno probija, javljaju se već glasovi da je nepotrebno uz glagole *objas-*

niti i *razjasniti* upotrebljavati još i noviji, suvišni oblik *pojasniti*. Nedavno je prof. I. Brabec u »Školskim novinama«, u korisnoj i već popularnoj rubrici »Riječ« u br. 3 (1061) od 13. I 1981, pisao i o toj pojavi: »Postoje i obrnute pojave npr. za radnju za koju smo dosad imali dva izraza pojavljuje se treći: *pojasniti*. Da je to novitet, vidi se po tome što tog glagola nema u rječnicima. Ne znaju ga npr. Benešić, Hurm, Drvodelić-Bujas, Deanović-Jernej. Glagol *pojasniti* je suvišan. Za radnju koja je njime kazana imamo od davnine dva izraza: glagol *objasniti* je zabilježen u samom početku 19. stoljeća (u Iliričko-talijansko-latinskom rječosložu Dubrovčanina Joakima Stulića), a *razjasniti* stotinjak godina kasnije. Nerazumljivo je zašto nekima, pored ta dva glagola, za isti sadržaj treba i treća varijanta.« Na kraju pita Brabec izričito: »Znači li pojasniti nešto drugo nego objasniti ili razjasniti?« i odgovara: »Ako ne znači, onda je pojava tog glagola negativna.«

Doista, tu riječ nećemo naći u našim dvojezičnim rječnicima iako bismo mogli, točnosti radi, napomenuti da ju je zabilježio »Rječnik srpsko-hrvatskog jezika« u izdanju Matice srpske: »*pojasniti* pojašnjim i *pojasniti*, pojašnjim, svrš. učiniti jasnim, objasniti« s jednim primjerom: »Mi težimo ... da pojasnimo sve što je u nama i oko nas« (Književne novine 1956). Rječnik ne daje, dakle, nove nijanse u značenju tog glagola, nego ga tumači sinonimom objasniti [ne tumači ga: učiniti jasnijim, nego samo: učiniti jasnim.]

Ako *pojasniti* doista znači sasvim isto što i *objasniti* i *razjasniti*, onda bi pojava toga glagola bila nepotrebna. Ipak, trebalo bi prije pomnije razgledati što taj oblik doista znači ili što bi mogao značiti. Sama činjenica da se taj glagol prije nije upotrebljavao i da nije zabilježen u našim dvojezičnim rječnicima ne bi bila dovoljna da se ta riječ odbaci, da se proglasi nepotrebnom, čak »negativnom«. Pogledajmo nekoliko primjera [i pokušajmo im pojasniti (ako već ne razjasniti) značenje.]

Budući da je depresija ... sastavni dio života, razumljivo je da će svaki novi prilog *pojašnjavanju* te rasprostranjenjem pojave izazvati veliki interes (Viktorija Brigljević, *Svijet*, 1. V 1981.) — ... polazi se od stajališta da izbor jedne razine teoretski pretpostavlja i ostale, ali ih ne uključuje izravno — time se, zapravo, na neki način *pojašnjavaju* bitne osobitosti jezičnih jedinica ... (Ivo Pranjković, *Jezik* 28/1981, br. 4) — Pobunjeničkim »grupicama« Raszandžani je zaprijetio ... ali je upozorio narod da »ne gubi kontrolu i ne kažnjava kontrarevolucionare mimo islamskih zakona«. Time je zapravo samo *pojasnio* dio prve Homeinijeve izjave nakon atentata ... (*Vjesnik*, 1. VII 1981)

U prvoj rečenici govori se o tome kako će svaki novi *prilog* *pojašnjavanju* izazvati veliki interes. Nije riječ o konačnom razjašnjavanju, razjašnjenju ili objašnjenju, nego o koraku prema tome cilju, ponešto, na određen način. U drugom primjeru se slično napominje kako se »na neki način« *pojašnjavaju* osobitosti jezičnih jedinica, dakle opet tek u određenoj mjeri, ponešto. I u trećem primjeru težnja je »samo da *pojasnimo* organske veze i odnose pojedinih znanstvenih disciplina«, ali ne i to da se u potpunosti *razjasni*, *objasni*.

Možda se tako jasno ne vidi (ili ne postoji) nijansa u značenju lika *pojasniti*, *pojašnjenje* i sl. u ovim primjerima:

Sve vrijeme njenog kazivanja uglavnom sam šutio. Tek povremeno, kad mi podatak nije bio do kraja jasan, želio

sam da ga *pojasnim*. (Feljton *Vjesnika* »Ponovo u Karlovcu: Iz ratnih uspomena Koste Nađa), — Iako bi, nema sumnje, sretnije rješenje bilo da je svoje zapise ... priložio kojoj knjizi stihova, jer prije svega *pojašnjavaju* njegovo shvaćanje poezije i njena odnosa prema životu ... i za ovakvu knjigu posebno su zanimljivi zapisi o književnoj kritici (Vinko Brešić, *Riječ za vremena*, *Vjesnik*). — Steta je što Bučan nije našao mjesta za obradu i *pojašnjavanje* islamskog poimanja svojine, kakvo se može naći u nekih arapskih pisaca. (Ibrahim Kajan, *Arapske teme*, *Vjesnik*). — Ni poslije razgovora s L. Brežnjevom i A. Gromikom u utorak ni poslije »preciziranja i *pojašnjavanja*« s B. Ponomarjevom u srijedu, ne može se ništa određenije reći o rezultatima posjeta W. Brandta ... (*Vjesnik*, 2. VII 1981).

Nije uvijek lako odrediti je li *pojasniti* tek sinonim glagolu *objasniti* ili *razjasniti*, upotrebljava se, dakle, iz određene pomodnosti, iz želje da se imitira nova pojava koja se prilijepi piscu u pero ili je kakav opravdaniji razlog posrijedi. Npr.: Nije cilj napisati da u ovom pregledu ekspresivnih vrednota riječi otkrijemo neke nove znanstvene i spoznajne dimenzije, već samo da *pojasnimo* organske veze i odnose pojedinih znanstvenih disciplina koje se u praksi prečesto odvajaju u zasebne racionalne, analitičke pristupe ... (D. Brigljević, *Školske novine*, 3. II 1981). Pisac bi mogao opravdati upotrebu riječi *pojasniti* u značenju: učiniti jasnijim, a ne tek *objasniti* ili *razjasniti*.

Činjenica da se i u nekim drugim slavenskim jezicima nalazi lik *pojasniti*, npr. u slovenskom, te da se tumači glagolima: *objasniti*, *razjasniti*, *protumačiti*, *rastumačiti*, ne bi smio biti nikakav opravdan prigovor da se upotrijebi takav oblik u novoj nijansi značenja.

Nema sumnje da je i želja za pomoćdarstvom razlog češćoj upotrebi te riječi. Novost je zanimljiva, ona se rado prihvaća, pa je sigurno da je pojedini pisci upotrebljavaju i tamo gdje joj za-

pravo nema mjesta i gdje za nju nema potrebe. Ali, s druge strane, mislim da bi ipak bilo pretjerano kada bismo se oštro okomili na takav lik i onda kad joj pisac s određenim opravdanjem želi dati nijansu značenja što nije posve identično sa značenjem *objasniti* i *razjasniti*. (Neki nalaze nijansu razlike u značenju između *objasniti* i *razjasniti*, ali mislim da sada ne bi trebalo o tome raspravljati.)

Zlatko Vince

DIESELOV ILI DIZELSKI MOTOR

Od brodogradilišta iz Pule dobili smo dopis u kojem nas pitaju što je pravilno: *dizel motor*, *dizel-motor* ili *dizelski motor*. Kažu da oni upotrebljavaju *dizel motor*, a Jugoturbina iz Karlovca u nazivu radi bližega označavanja svoga rada objašnjava da je »Tvornica turbina i dizelskih motora«.

Kad smo primili dopis, zamolili smo kolegu Marka Lukendu da prouči to pitanje i napiše odgovor. Kad je on to učinio, došao je do zaključka da treba biti *Dieselov motor*. Upozorili smo ga da valja uzeti u obzir i rješenje *dizelski motor*, ali je on to odbio smatrajući da to nije u skladu s jezičnim sustavom. Njegovo smo mišljenje objavili u 2. broju prošloga godišta s nakanom da u jednom od idućih brojeva Jezika jasno kažemo kako to nije jedino rješenje.

Preuzevši na sebe tu obvezu, moram odmah reći da se slažem s Lukendom u tome da u mnoštvu naziva većinu treba napustiti pa i polusloženicu *dizel-motor* i (stranu) složenicu *dizelmotor* jer postoje bolja rješenja pa o tome ne treba više raspravljati. Kao problem ostaje *Dieselov motor* ili *dizelski motor*.

Slažem se s Lukendom da je *Dieselov motor* pravilno. Da je takva praksa općenita i bar pretežna, ne bismo ništa imali protiv toga, ali kad nije, ne smije se olako tvrditi da je *dizelski motor* pogrešno. Lukenda misli da jest zato što je posrijedi izum pa daje pravilo:

»Prema tome, ako se radi o *izumu* koji pripada određenoj osobi, valja upo-

trijebiti naziv s pridjevom na *-ov/ev, -in*. Ako se pak radi o nečemu što nije *izum* te osobe, što izvorno ne pripada njoj, nego označuje nešto što je u kakvu širem odnosu prema toj osobi, valja upotrijebiti pridjev na *-ski*.« (Str. 58.)

Pravilo je jednostavno i lijepo zvuči kad bi tako bilo sa svim nazivima koji se tiču izumâ i kad bi granica izumâ bila čvrsta i kad se pridjevi sa *-ski* ne bi mogli tvoriti od prezimenâ. Ali kad se ta mogućnost dopušta već samim pravilom, odmah se postavlja pitanje zašto ne bi mogao doći i pridjev sa *-ski* u počast izumitelju. Imamo i takvu praksu i takve analogije: *dekoviljski kolosijek* (po imenu izumitelja: Décauville) (Klaičev RSR), *galvanski članak*, »*galvanska struja* (po fizičaru L. Galvaniju)« (Opća enc. LZ, 3. knj. Zagreb, 1977, str. 99), »Imenom Galvanija nazvane su istosmjernje el. struje (galvanske struje), različiti el. aparati i procesi« (isto), *rendgenske zrake*, *rendgenska cijev*. U Enciklopediji LZ s. v. *rendgenske zrake* (5. knj., Zagreb, MCLXIX, str. 438) piše: »... otkrio je 1895. W. C. Röntgen novu vrstu zrakâ i nazvao ih *x-zrakama*, jer mu je njihova priroda bila potpuno nepoznata. Njemu su u čast te zrake kasnije nazvane *rendgenske zrake*.«

To je jedno. A drugo je, važnije, što vlastita imenica može postati i opća pa se tvorbeni odnos mijenja.

Od prezimenâ nisu, istina, u hrvatskom jeziku obični pridjevi izvedeni sufiksom *-ski*, ali ih ima (usp. S. Babić, Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku, Rad JAZU, 344, Zagreb, 1966, str. 118), a kad prezimena postanu opći pojmovi, tada su takvi pridjevi sasvim normalni. Da to osvijetlimo, valja se podsjetiti pridjeva *Herkulov* i *Don Juanov* od imenice *Herkul* i *Don Juan*, ali kad te imenice postanu opće, kad prva znači 'snažan čovjek', a druga 'zavodnik' (ženâ), tada to više nisu vlastita imena, nego opće imenice pa se pišu, a katkada i govore drugačije: *herkul*, *donžuan* i od njih su onda normalni pridjevi *herkulski*, *donžuanski*: